

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
GRAD ZENICA
SLUŽBA ZA IMOVINSKO-PRAVNE, GEODETSKE
POSLOVE I KATASTAR NEKRETNINA
- Odsjek za imovinsko-pravne poslove –

Broj: 04-27-10419/21-1
Zenica, 17.02.2021. godine

GRADONAČELNIK GRADA ZENICA
(putem Službe kabineta Gradonačelnika)

**PREDMET: Prijedlog Odluke o preuzimanju zgrade „Sinagoga“ iz posjeda
JU Muzej grada Zenice, dostavlja se**

Poštovani,

Postupajući po Vašem nalogu, u prilogu ovog akta dostavljamo Vam Prijedlog Odluke o preuzimanju zgrade „Sinagoga“ iz posjeda JU Muzej grada Zenice, zajedno sa kopijom Zahtjeva Jevrejske zajednice BiH – Sarajevo broj: 057/20 od 08.06.2020. godine i kopijom Izjašnjenja JU Muzej grada Zenice broj: 335/20 od 12.06.2020. godine, a u svrhu razmatranja na sjednici Gradskog vijeća Zenica shodno odredbi člana 34. tačka 7) Statuta Grada Zenica („Službene novine Grada Zenica“, broj: 5/15).

Molimo da ovo dostavljanje uvažite.

S poštovanjem,

DOSTAVLJENO:

- 1x Naslov
- 1x Služba za imovinsko-pravne, geodetske
poslove i katastar nekretnina
(Odsjek za imovinsko-pravne poslove)
- 1x a/a

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
GRAD ZENICA
GRADSKO VIJEĆE

OBRADIVAČ:
*Služba za imovinsko-pravne, geodetske
poslove i katastar nekretnina*

PRIJEDLOG

**O D L U K A
O PREUZIMANJU ZGRADE „SINAGOGA“
IZ POSJEDA JU MUZEJ GRADA ZENICE**

Zenica, februar, 2021. godine

Na osnovu odredbe člana 21. tačka 7) i odredbe člana 103. stav (2) Statuta Grada Zenica („Službene novine Grada Zenica“ broj: 5/15) i odredbe člana 37. Poslovnika Gradskog vijeća („Službene novine Grada Zenica“, broj: 4/17), Gradsko Vijeće Zenica na _____ sjednici, održanoj dana _____ 2021. godine donijelo je

ODLUKU

o preuzimanju zgrade „Sinagoga“ iz posjeda JU Muzej grada Zenice

1. Preuzima se iz posjeda JU Muzej grada Zenice nekretnina označena kao k.č.n.p. broj: 793 zv. „ETN.IST.M.“, u ukupnoj površini 579 m², upisana u pl. broj: 553 KO Zenica II kao DS - posjed JU Muzej grada Zenice sa 1/1 dijela, a kojoj po starom premjeru odgovara k.č. broj: 793, istog naziva, kulture i površine, upisana u ZK ul. broj: 2875 KO Zenica II kao DS sa pravom korištenja JU Muzej grada Zenice sa 1/1 dijela.
2. Nekretnina iz prethodne tačke dispozitiva ove odluke ustupa se bez naknade na privremeno korištenje, do donošenja Zakona o restituciji, Jevrejskoj zajednici Bosne i Hercegovine - Sarajevo, a predaja u posjed uslijedit će nakon zaključenja ugovora o regulisanju međusobnih prava i obaveza između Grada Zenica i Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine - Sarajevo.
3. Za realizaciju ove odluke zadužuje se Gradonačelnik Grada Zenica.
4. Na osnovu ove odluke i uz predodan ugovor iz tačke 2., Zemljišnoknjižni ured Općinskog suda u Zenici i Služba za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Grada Zenica će na nekretnini opisanoj u tački 1. dispozitiva izvršiti upis prava korištenja u korist Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine - Sarajevo sa 1/1 dijela.
5. Ova odluka stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenim novinama Grada Zenica“.

O b r a z l o ž e n j e

Služba za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina je dostavila Gradskom vijeću Zenica Prijedlog Odluke o preuzimanju iz posjeda JU Muzej grada Zenice zgrade „Sinagoga“, izgrađene na zemljištu označenom kao k.č.n.p. broj: 793 zv. „ETN.IST.M.“, u ukupnoj površini 579 m², upisane u pl. broj: 553 KO Zenica II kao DS - posjed JU Muzej grada Zenice sa 1/1 dijela, kojoj po starom premjeru odgovara k.č. broj: 793, istog naziva, kulture i površine, upisane u ZK ul. broj: 2875 KO Zenica II kao DS sa pravom korištenja JU Muzej grada Zenice sa 1/1 dijela.

U postupku koji se vodi kod navedene službe pod brojem: 04-27-10419/20, formiranom po zahtjevu Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine za povrat vlasništva zgrade „Sinagoga“, dostavljeno je Izjašnjenje JU Muzej grada Zenice, broj: 335/20 od 12.06.2020. godine, iz kojeg nesporno proizilazi mišljenje da objekat treba dugotrajno ustupiti na korištenje Jevrejskoj zajednici BiH, zbog određenih objektivnih okolnosti koje podrazumijevaju kadrovske, finansijske i druge specifičnosti, a za koje se procjenjuje da će i u narednim vremenima ostati nepromjenjive.

Imajući u vidu da su predmetne nekretnine nacionalizovane, da Zakon o restituciji nije još donesen te polazeći od mišljenja JU Muzej grada Zenice odlučeno je da se zahtjevu Jevrejske zajednice BiH djelimično udovolji i to ustupanjem predmetne nekretnine na privremeno korištenje do donošenja zakonskih akata iz ove oblasti.

Ova odluka je konačna.

Broj: _____
Zenica, _____ godine

**PREDSJEDAVAJUĆI
GRADSKOG VIJEĆA**

Almir Babajić

DOSTAVLJENO:

- 1x Gradonačelnik Grada Zenica
(putem Službe kabineta Gradonačelnika)
- 1x JU Muzej grada Zenice,
Muhameda S. Serdarevića bb, Zenica
- 1x Jevrejska zajednica BiH,
Hamdije Kreševljakovića 59, Sarajevo
- 1x Gradsko pravobranilaštvo Grada Zenica
- 1x Zemljišnoknjižni ured Općinskog suda u Zenici
- 2x Služba za imovinsko-pravne,
geodetske poslove i katastar nekretnina
- 1x „Službene novine Grada Zenica“
- 1x Gradsko vijeće Zenica
- 1x a/a

O b r a z l o ž e n j e

I PRAVNI OSNOV ZA DONOŠENJE ODLUKE

Pravni osnov za donošenje ove odluke temelji se na odredbi člana 21. tačka 7) i odredbi člana 103. stav (2) Statuta Grada Zenica („Službene novine Grada Zenica“ broj: 5/15), kojima se propisuje da Gradsko vijeće upravlja i raspolaže imovinom Grada Zenica na način i pod uslovima propisanim zakonom i Statutom i da ti povodom donosi odluke, a odredbom člana 37. Poslovnika Gradskog vijeća propisano je da Vijeće donosi odluke kao opći akt ostvarivanja svojih prava i dužnosti, kao akt izvršenja zakona i kao akt utvrđivanja unutrašnje organizacije i regulisanja odnosa u Gradu.

II RAZLOZI DONOŠENJA ODLUKE

Razlozi donošenja ove odluke pojašnjeni su u obrazloženju iste, a ogledaju se u postupku formiranom pod brojem 04-27-10419/20, koji je pokrenut na pisani zahtjev Jevrejske zajednice BiH.

Navedenim zahtjevom traži se prenošenje zgrade „Sinagoga“ u vlasništvo iste vjerske zajednice.

S obzirom da je JU Muzej grada Zenice izrazio pozitivno mišljenje povodom ovog zahtjeva, naročito imajući u vidu određene dugotrajne i objektivne okolnosti, odnosno kadrovske, finansijske i druge specifičnosti, za koje se smatra da će i u narednim vremenima ostati nepromjenjive, a da je ista nekretnina nacionalizovana te da Zakon o restituciji još uvijek nije donesen, to je odlučeno da se podnesenom zahtjevu Jevrejske zajednice BiH djelimično udovolji na način utvrđen dispozitivom prijedloga ove odluke.

III POJAŠNJENJE SKRAĆENOG POSTUPKA

Ova odluka dostavlja se Gradskom vijeću Zenica na razmatranje po skraćenom postupku iz člana 69. stav (1) Poslovnika Gradskog vijeća („Službene novine Grada Zenica“, broj: 4/17), iz razloga što ista nije prikladna za razmatranje u formi nacrtu s obzirom na konkretnost predmeta koji se njome uređuje.

GRADONAČELNIK

Fuad Kasumović

JEVREJSKA ZAJEDNICA BOSNE I HERCEGOVINE - SARAJEVO
JEWISH COMMUNITY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA - SARAJEVO

הקהילה היהודית בבוסניה והרצנובינה - סרייבו

Hamdije Kreševljakovića 59, 71000 Sarajevo, phone/fax: + 387/33 22 96 66, + 387/33 22 96 67

URL: <http://www.benevolencija.eu.org>

E-mail: la_bene@open.net.ba

GRAD ZENICA

Služba za imovinsko-pravne,
geodetske poslove i katastar
nekretnina

Trg BiH broj 6

72000 ZENICA

Stamp: ZENICA, 10-06-2020

Općina	Katastarska općina	Parcela broj	Broj posjeda
04	27	10419	2

20

PREDMET: Povrat vlasništva zgrade sinagoge, molba

Poštovani,

Zgrada Sinagoge u Zenici je shodno zemljišnim knjigama (z.k.uložak broj 2875) u vlasništvu Muzeja Grada Zenice sa 1/1.

Respektujući legalitet vlasništva, te objektivnu potrebu korištenja ove zgrade u funkciji muzejske potrebe, a cijeneći uvijek korektan odnos prema Jevrejskoj zajednici Bosne i Hercegovine i posebno Jevrejske opštine u Zenici, slobodni smo Vas zamoliti, da nakon konsultacije sa odgovornim u Muzeju Grada Zenice, sagledate mogućnost da se zgrada Sinagoge vrati, odnosno prenese u vlasništvo Jevrejskoj zajednici Bosne I Hercegovine.

Istorijat boravka Jevreja u gradu Zenici i njihov doprinos u ukupnom razvoju grada Zenica je Vama poznat, a i sama zgrada Sinagoge je nacionalni spomenik kulture, pa bi povrat navedene zgrade Sinagoge u vlasništvo naše zajednice, bio znak podrške i znak multietničkog opredjeljenja gradskih struktura i stanovništva grada Zenica.

U prilogu Vam dostavljamo zemljišnoknjižni izvadak (kopija) broj 043-0-NAR-20-005 123 katastarska općina Zenica II, te Vašu identifikaciju parcele (kopija) od 19.05.2020. godine.

S poštovanjem.

Broj: 058 /20

Dana, 08.06.2020. godine

Kopija: Gradonačelnik gosp. Fuad Kasumović,
Direktor Muzeja, gosp. Adnadin Jašarević

PREDSJEDNIK

Jakob Finci

Katastarska općina: ZENICA II

BROJ: 043-0-NAR-20-005 123
Zemljišnoknjižni uložak broj: 2875

Zemljišnoknjižni izvadak

A

Popisni list

R.br.	Broj parcele	OZNAKA NEKRETNINA	Površina			Primjedba
			ha	a	m ²	
1.	793	ETN.IST.M. (NACION.SP); Dvorište Kuća i zgrada 0000 02 25 0000 03 54	0000	05	79	

A2

Drugi dio - upisi

R.br.	UPISI	Primjedba
1.	Pr. 22.02.2018 Dn: 043-0-DN-18-003 340 Na temelju člana 88. stav 2. ZZK i Prijavnog lista br. 2154/17 preuzeta je k.č. 793 (stari broj k.č. 3/220, 3/542 SP Zenica) iz katastra zemljišta	

B

Vlasnički list

R.br.	UPISI	Primjedba
1.	Udio: DRŽAVNA SVOJINA ID: - Tip: Suvlasništvo Adresa: Zenica Pr.22.02.18. DN 3340/18, Pr. 06.02.1964. Dn.383/1964 Na osnovu rješenja Odjeljenja z afinsije Narodnog odbora opštine Zenica br.03-2897/1 od 20.11.1959. uknjiženo je pravo vlasništva na nekretninama u A listu.	
2.	Udio: 1/1 MUZEJ GRADA ZENICE ID: - Tip: Suvlasništvo Adresa: Pr.22.02.18. DN 3340/18, NO Rješenja ovog suda DN 3340/18 od 05.04.2019. godine, uknjiženo je pravo vlasništva na nekretnini opisanoj u A listu.	

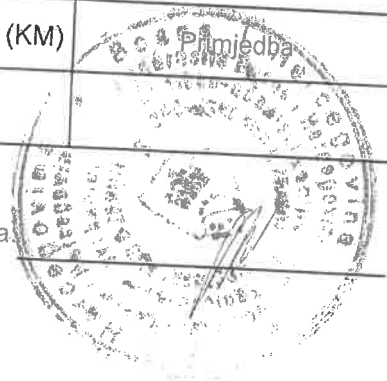
C

Teretni list

R.br.	UPISI	Iznos (KM)	Primjedba
-------	-------	------------	-----------

..br.	UPISI	Iznos (KM)	Napomena
1.	Pr. 22.02.18. DN 3 340/18 NO Rješenja ovog suda DN 3340/18 od 05.04.2019. godine, uknjiženo je pravo korištenja na nekretnini opisanoj u A listu u korist MUZEJ GRADA ZENICE, sa 1/1 dijela.		

Potpis zemljišnoknjižnog referenta

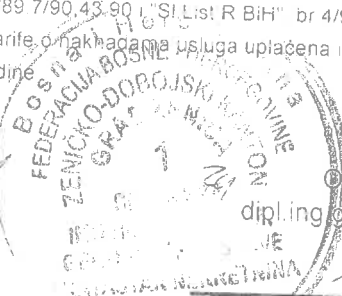
Broj: 04-26-4127/20
Zenica, 19.05.2020.god

Po zahtjevu **UDILJAK JOSIP** izdaje se uvjerenje da parcela-e

Uvjerenje ostaje kod podnosioca zahtjeva- ne zadržavati u zemljišno-knjižnom uredu
Naknada po tar.br.5. tarife naknada za korištenje podataka i vršenje usluga u oblasti premjera i katastra
nekretnina("Sl.listSRBiH", br.35/85, 12/87, 41/89, 7/90, 43/90 i "Sl.list R BiH" br.4/93 u iznosu od _____
pod A-1, te po tar.br. _____ Općinske tarife o naknadama usluga uplaćena i zavedena u spisku
porudžbina pod brojem _____ 2020. godine

Izradio-la:
geom. Senad Bolić

Ovjerava
dipl.ing.geod. Edina Terzić

MCMLXVI Muzej grada Zenice

Adresa: Muhameda Seida Serdarevića b.b. 72000 Zenica, Bosna i Hercegovina
Telefoni: recepcija: +387 (32) 20 95 15, direktor: +387 (32) 20 95 11, fax: +387 (32) 20 95 18
E-mail adresa: zemuzej@bih.net.ba; Web adresa: www.zemuzej.ba

Broj: 335/20
Datum: 12.06.2020. godine

Grad Zenica
Gradsko Vijeće Zenica
Gradonačelnik Zenice

IZJAVNO - DOBROJSKI KANTON
GRAD ZENICA
SLUŽBA ZA OPĆU UPRAVU
ZENICA

PRIMJENO 12-06-2020

Organizacijska jedinica	Klasifikaciona oznaka	Redni broj	Broj priloga
02	45-	10632	20

PREDMET : Izjašnjavanje po dopisu Jevrejske zajednice BiH
(veza: Akt br.057/20 od 8.6.2020. godine)

Poštovani,

ovim putem šaljem službeni stav ustanove a u vezi sa zahtjevom za „Povrat vlasništva zgrade sinagoge“ kako je to navedeno u aktu 57/20 od 8.6.2020.

Detaljnijom analizom podataka posljednjih desetak godina o dinamici rada i aktivnosti JU Muzej grada Zenice (uključujući tu i korištenje objekta Sinagoge) slobodni smo iznijeti stav da u okolnostima kakve trenutno jesu (broj uposlenika, način finansiranja ustanove, izložbene i druge aktivnosti naše ustanove, ukupna dinamika kulturnih i društvenih dešavanja u gradu) i kakve se narednih godina neće znatnije mijenjati, **smatramo da objekat treba dugotrajno ustupiti na korištenje Jevrejskoj zajednici BiH.**

Pri tome, naravno, međusobne obaveze između Grada Zenice i Jevrejske zajednice BiH treba precizirati posebnim i detaljnim ugovorom (pitanje plaćanja struje, grijanja, održavanje krova, fasade i sl.). U toj situaciji, Muzej grada Zenice izbjegao bi daljnju obavezu održavanja objekta što bi nam olakšalo poslovanje i omogućilo usmjeravanje naših kadrovskih i finansijskih resursa za adekvatniju brigu o srednjovjekovnoj tvrđavi Vranduk.

S poštovanjem,

Direktor
Muzeja grada Zenice

Sadašnje stanje objekta i kratki opis radova izvršenih na posljednjoj obnovi objekta 1911. godine

Postoji značajno vremensko razdoblje u kojem objekat Sinagoge nije održavan. U tom periodu su nastupile značajne štete na objektu. Pojedina od navedenih oštećenja značajno su utjecala i na samo korištenje objekta (kao što je curenje oluka i stvaranje lokvi oko objekta), funkcionalno korištenje glavne sale u objektu. Ostali nedostaci su ostavljali kompletno lošu sliku o objektu.

Obnova enterijera objekta

Obnovom objekta, pored redovnih radova na održavanju objekta izvršene i izvjesne značajnije intervencije. To su uklanjanje zida u velikoj sali u prizemlju (koji je naknadno dodat) i maski na prozorima, maski na instalaciji centralnog grijanja i uklanjanje instalacije centralnog grijanja.

Takođe je izvršena izmjena parketa koji je bio u vrlo lošem stanju, za što je urađena i nova podloga poda (termoizolaciju i nova betonska podloga). Ostale intervencije se odnose na redovno održavanje objekta: krećenje, bojenje, intervencije u estetskom smislu.

Obnova eksterijera objekta

Ove štete su se odnose na oštećenja na fasadi objekta (dijelovi fasade su bili otpali ili djelimično oštećeni). Zapušten je bio i krovni pokrov te je izvršena opravka krova postavljanjem novog limenog pokrova te obnovljeni horizontalni i verikalni oluci. Takođe su usljed curenja oluka i oštećenja limova na atikama došlo do oštećeja na drvenim opšavima streha, na ukrasnom drvenom vijencu te na fasadi te je izvršena i njihova obnova.

Takođe je bilo vidljivo dugotrajno neodržavanje objekta- fasade su potamnjele i djelimično oronule, boja na vanjskoj stolariji dotrajala te je izvršena opravka i bojenje fasade i vanjske stolarije.

Naknadnom i intervencijom u prizemlju objekta je*urađen spuštenu strop sa ugrađenom rasvjetom. Takođe je djelimično riješen i problem grijanja prizemlja pločastim radijatorima.

Zaključak: Možemo reći da je objekat u dobrom stanju izuzev oštećenja fasade na ulaznoj strani i oštećenja drvene pokovice krova.

Napisala:

Mirsada Aslani, dipl. ing.arh.

Muzejski arhitekta

Sinagoga

Historijski podaci

Na područje Bosanskog pašaluka jevreji su došli sredinom XVI stoljeća (prvi podaci o jevrejima u Sarajevu datiraju od 1557.) Doselili su se u Sarajevo a poslije takođe i u Travnik, Banja Luku i Mostar.

Do sada istoriografija nije došla do podataka kada su se tačno počeli doseljavati na područje Zenice. Pretpostavlja se da je doseljavanje počelo pri kraju turskog perioda, između 1860 i 1878. Sa sigurnošću se zna da su jevreji u Zenicu došli iz Travnika i Sarajeva.

Većina jevreja, šefarda, potiča sa područja sadašnje Španije ali, poslije 1878, nekoliko desetina jevreja aškenaza se takođe doselilo. Poznate porodice su se prezivale Levi, Trinki, Ozmo.

Većina jevreja se bavila trgovinom. Početkom XX stoljeća osnovana je jevrejska opština u Zenici a najizrazitiji primjer njihovih napora je izgradnja i otvaranje Sinagoge u Zenici. Takođe je u Sarajevu 1892. osnovana i jevrejska humanitaritarna organizacija La Benevoletia.

Za vrijeme II svjetskog rata Sinagoga, koja je bila potpuno devastirana, služila je njemačkoj vojsci kao konjušnica.

Opis dobra

Zgrada Sinagoge potiče s početka XX stoljeće (1903) što znači da su korištene metode građenja tog perioda. Zgradu je projektovao inženjer Miloš Komadina (Mostar, 1870?-1930.). Školovao se u Cirihi i Beču.

Poslije drugog svjetskog rata zgrada je promijenila svoju namjenu tako da se promijenila (dijelom) i autentična arhitektura. Ovdje se, naprvom mjestu misli na enterijer. Objekat je građen u pseudo –maurskom stilu. Pretpostavlja se da je osim ulazne patije koja se sastojala i više manjih prostora preostali dio Sinagoge bio jedinstven prostor, po visini, i prostirao se do ispod krovne konstrukcije. Ulazni dio ima ulazni hol i jednu prostoriju –sobu, s desne strane i, koliko se može znati, pored sanitarnog čvora, stepenice za sprat. Ove stepenice su služile za ulaz žena na gornju etažu. Još uvijek postoji galerija na sprat koja je služila za molitvu žena.

U građevinskom smislu objekat je zidan od opeke pravougaone osnove dimenzija 10x12m, visine cca 8m.

Promjenom namjene objekta unutrašnjost glavnog prostora je drvenom konstrukcijom podijeljena na dvije etaže. Međuspratna konstrukcija se oslanja na dva drvena stuba po sredini središnjeg prostora.

Vanjski izgled objekta je u najvećoj mjeri autentičan. Prednja fasada sa svojom plastičnim elementima daje posebnost ovom objektu.

Krov objekta je četvorovodni, blagog nagiba ploha, pokriven limom.

Posljednju rekonstrukciju objekta je izvršio Muzej grada Zenice 2011. godine tako da je objekat, građevinski, u dobrom stanju.

NACIONALNI SPOMENICI

početna stranica

- Odluke o proglašenju dobara nacionalnim spomenicima

Zgrada nekadašnje Sinagoge, historijski spomenik

galerija

nazad

- ▼ **ODLUKU o izmjeni odluka o proglašenju nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine donesenih zaključno sa 50. sjednicom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika**

Status spomenika -> Nacionalni spomenik

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 4. do 6. februara 2013. godine, donijela je

ODLUKU

- Privremena lista nacionalnih spomenika

- ▼ Privremena lista nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine KOMPLETNA

- ▼ O privremenoj listi

- ▼ Odluka o brisanju spomenika sa Privremene liste

- Lista peticija za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima

- Odluke o odbijanju prijedloga za proglašenje nacionalnim spomenikom

- Ugroženi spomenici

- Odluke donesene na posljednjoj sjednici

- Online peticije

- ▼ Pokretno

- ▼ Nepokretno

- **MANAGEMENT PLAN**
Nomination of the Properties for Inscription on the World Heritage List
Mehmed pasha Sokolovic Bridge in Višegrad
Bosnia and Herzegovina

Historijski spomenik - zgrada nekadašnje Sinagoge u Zenici proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 793, k.o. Zenica II (po novom premjeru), što odgovara k.č. 3/221, k.o. SP Zenica (po starom premjeru), općina Zenica, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika ustanovljene prema Aneksu 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

Pomoćni objekti pretvoreni u ugostiteljski objekat, koji se nalaze istočno od Sinagoge na prostoru iz stava 2. ove tačke nisu dio nacionalnog spomenika i na njih se ne primjenjuju mjere zaštite utvrđene ovom odlukom.

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Na prostoru definiranom u tački I stav 2. ove odluke utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dozvoljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na objektu, radovi tekućeg održavanja, radovi koji imaju za cilj prezentaciju nacionalnog spomenika, te radovi koji će osigurati održivu upotrebu objekta;
- dozvoljeno je vršenje adaptacije objekta i njegova eventualna transformacija u muzejski, edukacioni ili izložbeni prostor, ili u neke druge svrhe, na način koji neće ugroziti izvornu namjenu i vrijednosti objekta;
- svi radovi na nacionalnom spomeniku moraju se izvoditi na osnovi odobrenja federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i uz stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kojem su suprotni odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II – V ove odluke, te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.kons.gov.ba>).

VIII

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Broj: 06.1-02.3-53/13-6
5. februara 2013. godine
Sarajevo

Predsjedavajuća Komisije
Ljiljana Ševo

Obrazloženje

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, ustanovljene prema Aneksu 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, „nacionalni spomenik“ je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za to dobro podnesen zahtjev.

Muzej grada Zenice podnio je, dana 11.06.2012. godine, prijedlog/peticiónu Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika za proglašenje Sinagoge u Zenici nacionalnim spomenikom BiH.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, stav 4 Aneksa 8 i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Sagledavajući objekat u kontekstu prostora i vremena u kojem je sagrađen, objekat Sinagoge spada svakako u najljepše i najmonumentalnije objekte u Zenici. Zgrada nekadašnje Sinagoge u Zenici spada u malobrojne jevrejske sinagoge podignute na prostoru Bosne i

Hercegovine, koje su u svom fizičkom smislu, u ovom slučaju, svojim gabaritima i arhitekturom vanjskog izloda, preživjele strahote minulih ratova. Ona je istovremeno i simbol historijske sudbine jevrejske zajednice u Zenici, njenog prisustva, ali i njenog nestanka.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama i radovima na dobru, itd.,
- uvid u sadašnje stanje objekta,
- kopiju katastarskog plana,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Muzej grada Zenice je, dana 11.06.2012. godine, br. protokola 455/12, podnio peticiju Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika za proglašenje Sinagoge u Zenici nacionalnim spomenikom BiH (protol Komisije br. 02-35-27/12-19, od 12.06.2012. g.). Muzej grada Zenice je uz akt broj 455/12 od 11.06.2012. godine dostavio i dodatnu dokumentaciju. Podnosilac peticije je dostavio:

- kopiju katastarskog plana za k.č. br. 793(1), k.o. Zenica II,
- kopije fotografija nekadašnjeg izgleda Sinagoge (godine fotografiranja: 1906., 1912., 1967. i 1970.),
- kopije 10 crteža sadašnjeg stanja (Situacija, Osnova prizemlja, Osnova sprata, Osnova krova, Osnova krova-krovne vode, Podužni presjek, Poprečni presjek, Glavna-ulazna fasada, Fasada prema trgu - bočna, Bočna fasada, Stražnja fasada; napomena: crteži su iz 2008., Autor: dipl.ing.arh. Mirsada Arslani,
- fotografije sadašnjeg izgleda objekta (dostavljeno ukupno 4 fotografije u koloru na listovima A4 formata),
- opis objekta,
- kopije dva teksta o Sinagogi (Muzej grada Zenice 1964-1976, Faksimili objavljenih napisa u štampi, časopisima i drugim sredstvima informiranja, Izdanja Muzeja grada Zenice, Radovi X, Knjiga II, Zenica, 1977.)

Prema odredbi člana V, stav 2 Aneksa 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 37. Poslovnika o radu Komisije, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Komisija je dužna pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika, podnosiocu peticije, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, stručnim i naučnim institucijama, stručnjacima i naučnicima, kao i drugim zainteresiranim licima da iznesu svoje stavove. U skladu s tim, Komisija je preduzela sljedeće aktivnosti:

- dopisom br. 06.1-35.2-5/12-181 od 01.10.2012. godine zatraženo je dostavljanje dokumentacije i stavovi u vezi sa proglašenjem historijskog spomenika - Sinagoge u Zenici, od: vlasnika/korisnika dobra i podnosioca peticije - Muzeja grada Zenice, Jevrejske općine u Zenici, Jevrejske općine Sarajevo, Općina Zenica (Načelnika, Organ uprave nadležan za poslove urbanizma i katastra, Uprave za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica, Zemljišno-knjižnog ureda Općinskog suda u Zenici), Federalnog ministarstva prostornog uređenja, Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, Arhiva BiH.
- u „Službenom glasniku BiH“, broj 103/12 od 24.01.2013. godine objavljeno je Obavještenje o pokretanju postupka proglašenja predmetnog dobra nacionalnim spomenikom, te poziv vlasnicima i drugim zainteresiranim fizičkim i pravnim licima, organima i institucijama da, u roku od 30 dana, dostave Komisiji svoje stavove u vezi sa proglašenjem dobra nacionalnim spomenikom.

Do donošenja Odluke, Komisiji je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- Zavod za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta je svojim aktom br. 07-40-4-5357-1/12 od 02.10.2012. godine, Komisiji dostavio obavještenje da je Sinagoga u Zenici (Muzej grada Zenice) bila evidentirana od strane Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH, ali ne i zaštićena, te da Zavod ne posjeduje dokumentaciju, istovremeno upućujući Komisiju na literaturu u kojoj se mogu pronaći podaci o dobru.
- Muzej grada Zenice je, dana 22.01.2013. godine, dostavio:
 - zemljišnoknjižni uložak br. 2386, za parcelu br. 3/221, k.o. SP Zenica, izdat od strane Zemljišnoknjižne kancelarije Općinskog suda u Zenici, od 22.01. 2013. godine
 - uvjerenje o identifikaciji parcele br. 793, k.o. Zenica II (po novom premjeru) i parcele

br. 3/221, k.o. Zenica (po novom premjeru), izdato od strane Općinske uprave za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica, pod brojem 12-30-2/63/13, od 22.01.2013. godine.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Zgrada nekadašnje Sinagoge nalazi se u najstarijoj urbanoj zoni Zenice, pozicioniranoj između Stare čaršije i stambenih zona Pišća i Potoka. Sa sjeverne strane, Sinagogu tangira pješačka zona ulice Alije Izetbegovića (bivša ul. Maršala Tita) postavljena u pravcu istok-zapad, dok se sa zapadne strane Sinagoge nalazi saobraćajnica koja prati korito rijeke Kočeve i uključuje se na glavnu saobraćajnicu – Obalni Bulevar, u neposrednoj blizini ušća rijeke Kočeve u rijeku Bosnu. Na razdaljini od cca 50 metara, južno od zgrade Sinagoge, je granica kompleksa (2) solitera tzv. „Kineskog zida“.

Uvidom na licu mjesta, izvršenim 14.01.2013. godine i uvidom u dostavljenu kopiju katarskog plana (3), utvrđeno je da je zgrada nekadašnje Sinagoge izgrađena na katastarskoj čestici br. 793, k.o. Zenica II.

Historijski podaci

Krajem 15. i početkom 16. vijeka zabilježen je snažan val doseljavanja sefardskih Jevreja, protjeranih 1492. godine iz Španije i Portugala, na područja zemalja koja su, u to vrijeme, bila pod osmanskim vlašću. Prvi Sefardi koji naseljavaju prostor današnje Bosne i Hercegovine, dolaze u Sarajevo (4).

Prvi pisani dokument koji govori o prisutnosti Jevrejima u Sarajevu je u sidžilu sarajevskog suda iz 1557. godine (5). I u drugom sačuvanom sarajevskom sidžilu iz 1565. g., spominju se jevrejski trgovci (6). U izvještaju bosanskog biskupa Maravića papi, iz 1655. godine, napisano je da je jevrejska kolonija u Sarajevu jedina te vrste u Bosni (7). Ivan Čerešnješ (8) je u *Povijesnom arhivu Dubrovnika* našao korespondenciju jednog dubrovačkog i jednog sarajevskog trgovca iz 1526 godine.

Iz Sarajeva, vođeni ekonomskim razlozima, jevrejski trgovci i zanatlije su najprije otišli u Travnik, a iz Travnika su se selili u manja okolna mjesta: Bugojno, Jajce, Livno, Tešanj, Zenicu, ... Ekonomski razlozi i mjesne prilike su odlučivale da li će stalno naseljeni Jevreji obezbijediti posao i stan svojim rođacima i pozvati i njih da se nastane u tom mjestu (9).

Prve jevrejske familije koje su se naselile u Travniku, došle su iz Sarajeva. Prema pisanim izvorima (10), spominje se samostalna Jevrejska općina sa sinagogom u Travniku 1768. godine (11).

Prema podacima Pinto Avrama (12), najstariji spomenik na Jevrejskom groblju u Zenici je iz 1747. godine, što znači da je jevrejska zajednica postojala najmanje 5-10 godina prije tog datuma.

Dolazak sefardskih Jevreja iz Travnika i Sarajeva u Zenicu, može se povezati sa otvaranjem broskog druma 1864. godine. Jedan dio Jevreja mogao je doći i u toku 1878. godine, zbog gradnje pruge Brod - Zenica. Prvi Jevreji koji dolaze u Zenicu (porodice Danon, Eazar, Levi, Montiljo, Ozmo, Papo, Pinto, Salom, Trinki, Alkalaj, Altarac) su trgovci i zato su se nastanili pored Čaršije.

Nakon 1878. godine Zenicu naseljavaju i aškenaske porodice Weiss, Berger, Leibling i druge.

Prema Popisu iz 1879., u Zenici je živio ukupno 2301 stanovnik: 1.718-Muslimana, 207 Pravoslavnih, 328 Katolika i 48 Jevreja (13).

Posljednjih godina osmanske vladavine u Bosni u Zenici je živjelo i nekoliko imućnijih jevrejskih porodica, poput Atijasa, koji su bili vlasnici parnog mlina u blizini Željezare, Weresta, vlasnika livnice, zatim Vajsa, Montilja, vlasnika tvornice likera, Ozma, poduzetnika Danona, Fincija, Levija (svi trgovci) (14).

Na osnovi podataka iz Popisa stanovništva, možemo pratiti stopu prirasta jevrejske populacije u Zenici, koja je svakako indikatorom kontinuiranog brojčanog, ali i ekonomskog jačanja Jevrejske općine u Zenici u periodu 1879. - 1910.: godine 1879. 48 Jevreja od ukupno 2.301 stanovnika; godine 1885. 120 Jevreja od ukupno 3.073 stanovnika; godine 1895. 176 Jevreja od ukupno 4.226 stanovnika; godine 1910. 297 Jevreja od ukupno 7.235 stanovnika Zenice. (15)

Kada je u pitanju datacija izgradnje Sinagoge u Zenici, postoje (16) određene kontradiktornosti u navodima iz dostupnih izvora. Radi razmatranja kontradiktornosti podataka o vremenu izgradnje same Sinagoge, odnosno opravdanim pretpostavkama o postojanju nove (iz 1903. odnosno 1904.-1906/1907) i stare (sagrađene prije 1885. godine, a nalazila se, najvjerovatnije, na mjestu postojeće sinagoge, te je srušena prilikom njene izgradnje) navodimo sljedeće podatke radi upoređivanja i analize:

1. „Kada bi se u jednom mjestu nastanilo najmanje šest do sedam porodica, osnovali bi općinu - Keila. Glavni je uslov za to bio da nova zajednica ima najmanje 10 odraslih muških članova, starijih od 13 godina, tzv. „Minjan“. Kasnije su se postepeno obezbjeđivali i drugi uslovi za normalan jevrejski život sa hramom, predmoliteljem, hazanom i šohetom (ritualni koljičem), s obzirom da je hrana morala biti po propisima religije "kašer".“ (17)
2. „Doseljednici Jevreji su dvostrukog porijekla. Većina su Sefardi iz Bosne (Sarajevo i Travnik), te manji dio Eškenazi iz Austro-Ugarske (Weiss, Alkalaj, Altarac, Berger, Leibling itd). Ekonomski položaj ovog malobrojnog stanovništva može se vidjeti iz činjenice da su već do 1885. godine podigli sinagogu pored Čaršije, a nešto kasnije i groblje na periferiji grada, kod okuke Bosne, južno od mahale Odmut.“ (18)
3. „... Pola vijeka (19) su zenički Jevreji imali za rabina ham Josefa Levija, koji umire 1928. godine. Ham Josef je rođen u Travniku 1848. godine, a dvije godine nakon njegova rođenja seli se njegov otac Rafael sa familijom u Zenicu. Rafael Levi bio je jedan od osnivača zeničke Jevrejske općine, a obavljao je i dužnost hazana. Od njegova sina ham Josefa Levija potekla je inicijativa za gradnju sinagoge...“ (20)
4. „... Vršiti obrede mogli su Jevreji bilo gdje, u kući u kojoj se stanovalo, u običnoj sobi, na otvorenom prostoru u slučaju nevolje, pa ipak je gotovo svaka, pa i najmanja i najugroženija zajednica, ubrzo nakon doseljavanja u neko mjesto, počinjala, često uz velika odricanja, graditi hram...“ (21)
5. „... Naišli smo na podatak da je zenički hram sagrađen 1903. godine. Posvećivanje novoizgrađene bogomolje obavio je tek 1906/7. sarajevski nadrabini dr Vesel. Tom prilikom je na večernjem bogoslužju pjevala „La Lira“. Bio je to prvi put da jevrejsko pjevačko društvo nastupa van Sarajeva.“ (22)
6. Podatak (23) da je projektant Sinagoge bio inženjer Miloš Komadina (r.1856-u.1930).
7. Austrougarska karta Zenice iz 1882. na kojoj se, na mjestu današnje Sinagoge, vidi „markica objekta“, koji je približno istih gabarita i iste orijentacije objekta kao današnja Sinagoga. (24)
8. „...U starim jevrejskim pisanim izvorima (Talmud, Halaha) nalaze se i odredbe da sinagoge moraju biti sagrađene na najvišem položaju u jednom gradu, da nadvisuju ostale građevine. Djela rabina spominju i potrebu za djevičanskim tlom za gradnju, kao što je netaknuta obala rijeke ili visoka stijena...“ (25)
9. Na originalnim nacrtima Sinagoge (u dnu crteža sa poprečnim presjekom), naznačena je datacija crteža: Travnik, maj 1904. (26)

Upoređivanjem navedenih podataka i može se ustanoviti:

- da je Zenica 1885. godine imala 120 Jevreja (znači $120:4/5=24-30$ domaćinstava, te najmanje toliko „odraslih muških članova“),
- da je, do 1878., Jevrejska općina u Zenici imala nekoliko bogatih članova (industrijalaca),
- da je ham Josef Levi obavljao dužnost zeničkog rabina još 1878. godine,
- da je sadašnja sinagoga izgrađena u periodu 1904.-1906/1907 godine, neposredno pored korita rijeke Kočeve u neposrednoj blizini tadašnje zeničke Čaršije, a sve, prethodno navedeno upućuje na logičan zaključak, da je bogata (27) jevrejska zajednica u Zenici i prije 1885. godine sagrađila sinagogu „pored Čaršije“, ili bila u vlasništvu većeg (28) objekta koji se koristio za bogoslužje, odnosno vjerske funkcije, a koji se najvjerovatnije nalazio na mjestu današnje sinagoge.

Zaključak o postojanju dvije sinagoge, iz prethodno navedene analize, naknadno je potvrđen podatkom pronađenim u knjizi Ivana Čerešnješa: "Mala sinagoga je 1903. godine zamijenjena novom i većom, koju je 1906. godine posvetio nadrabini Dr. Samuel Wessel" (29).

Prema podacima Ivana Čerešnješa, postojala su ukupno četiri konkursna rada, rješenja buduće sinagoge. Dva, od navedena četiti rada, sačuvana su u Arhivi BiH.

Sadašnja Sinagoga u Zenici sagrađena je 1904. - 1906/1907. po projektu ing. Miloša Komadine (30).

Nakon smrti Ham Josefa Levija 1928. godine, rabinsku dužnost je naslijedio Sarajlija Leon Juda Finci (početkom Drugog svjetskog rata odveden u logor Jasenovac i ubijen), a hazan i vjeroučitelj bio je dugo vremena Moise Altarac.

Drugi svjetski rat je imao katastrofalne posljedice po zeničku jevrejsku zajednicu: njemački okupator i ustaše su 1941. godine Sinagogu opljačkali, demolirali, njen inventar i enterijer uništili, a objekat pretvorili u konjušnicu (31). U periodu 1941. - 1945., od ukupno 240 zeničkih Jevreja poginulo je 185, a strahote rata preživjelo svega 55 osoba. Nastradali su članovi porodica: Altarac, Atijas, Bararaon, Baruh, Bartfeld, Danon, Drasinover, Eskenazi, Fahri, First, Frajer, Flajšer, Finci, Gaon, Hiršveld, Jankelović, Kraublat, Kiršenblum, Kabiljo, Kon, Liebling, Levi, Lihtner, Montilja, Ozmo, Perera, Pinto, Romano, Rihter, Salom, Špiler, Trinki i Vajs (32).

Od toga, u logor Jasenovac je odvedeno i pogubljeno 172 Jevreja⁽³³⁾.

Nakon Drugog svjetskog rata, malobrojni preživjeli članovi Jevrejske općine Zenica, nisu bili u mogućnosti da obnove demoliiranu zgradu Sinagoge, tako da objekat mijenja svoju namjenu. Željezera Zenica je objekat privremeno obnovila i tu smjestila svoju štampariju. Od 1960. godine, objekat je služio kao magacin i kao prodavnica namještaja preduzeća „Rad“. Neadekvatna namjena objekta i njegovo dalje propadanje je zaustavljeno inicijativom Fikreta Ibrahimpašića, upravnika muzejske zbirke Zenice, koji je zagovarao da se zgrada Sinagoge restaurira i da se u nju smjesti Muzejska zbirka grada Zenice. Skupština grada Zenice, uz saglasnost Jevrejske općine iz Zenice, je donijela odluku o prihvatanju inicijative. Radovi na restauraciji, sanaciji i adaptaciji Sinagoge su otpočeli 20. avgusta 1966. a završeni su u aprilu 1967. godine. Troškovi izvedenih radova su iznosili 30 miliona starih dinara. Svečano otvorenje objekta i Muzejske zbirke (prva trajna historijska i etnološka izložba muzeja grada Zenice) je bilo 12. aprila 1967. godine i tom prilikom je otkrivena i spomen-ploča poginulim zeničkim Jevrejima⁽³⁴⁾.

Godinu dana prije postavljanja ove izložbe, postignut je dogovor s Jevrejskom zajednicom Jugoslavije da se zgrada Sinagoge da na trajno korištenje muzeju Zenice. Ovaj dogovor je prešao s Muzeja Zenice na instituciju Muzej Grada Zenice nakon rata 1992-1995.

Prizemlje objekta se koristi kao galerijski prostor za povremene i stalne likovne postavke, a na spratnoj etaži je depo muzeja. Trenutno je i ured Zajednice Jevreja grada Zenice smješten unutar zgrade Sinagoge u jednoj prostoriji na spratu.

Pored Sinagoge, Jevreji su osnivali i svoje groblje u Raspotočju, južno od mahale Odmu, a posljednje grobnice su iz perioda neposredno prije početka II svjetskog rata. Groblje je površine oko 1900 m², a sadrži 110-120 grobnica. Finansijskom pomoći „Izgradnje“, PREMIZ-a i RMK-Prometa, firmi iz Zenice, izvršeno je ograđivanje Jevrejskog groblja, a općinski SUBNOR je uručio plakete pomenutim organizacijama⁽³⁵⁾.

2. Opis dobra

Objekat Sinagoge u Zenici je pravougaona građevina vanjskih gabaritnih mjera 10,20 x 18,50 m. Podužna osovina objekta je orijentirana u pravcu istok-zapad.

U sadašnjem dispozicionom rješenju, objekat u prizemlju ima ulaznu partiju sa kancelarijom, kotlovnicom i izložbenom salom, kroz koju se preko zavojitog stepeništa stiže na galerijsku etažu, na kojoj su smješteni depo (dimenzija 8,90 x 14,30 m) i kancelarija (površine cca 22,30 m²).

Glavni ulaz u objekat je u središnjoj osovini objekta na zapadnoj strani. Kroz dvokrilna drvena vrata (dimenzija cca 1,30 x 2,75 m) ulazi se u hodnik dimenzija cca 1,67 x 4,40 m. Iz hodnika se ulazi u kancelariju cca 3,42 x 2,95 m, pozicioniranu južno od hodnika. Sjeverno od ulaznog hodnika je uska prostorija (dimenzija cca 1,58 x 3,42 m) u kojoj je smještena kotlovnica za grijanje.

U originalnom dispozicionom rješenju, ulazni vestibul u hram je bio znatno većih dimenzija (cca 4,13 x 2,95 m), prostora za kotlovnicu nije bilo, a kancelarija je bila znatno manjih dimenzija (cca 1,95 x 2,95 m).

Iz ulaznog hodnika se ulazi u **izložbenu salu** (unutrašnjih gabarita cca 8,90 x 12,80 m). U podužnoj osovini sale postavljena su dva stuba dimenzija cca 20 x 25 cm. Stubovi su postavljeni na međurazmaku od cca 4,88 m, a od istočnog zida sale su odmaknuti cca 5,05 m, odnosno od zapadnog zida sale cca 2,37 m. Preko stubova, u pravcu uzdužne osovine, postavljena je greda podvlaka. Evidentno je da greda i stubovi čine konstruktivni sklop koji je naknadno sagrađen (u intervencijama iz 70-ih godina 20. vijeka) radi poduhvatanja novosagrađene horizontalne stropne konstrukcije kojim se, nekada jedinstveni, prostor naosa hrama po visini podijelio u dvije etaže. Isto tako i na stubovima i na gredi podvlaki, vidljive su obloge od rigipsa (tj. „maske“ dimenzija cca 86 x 195 cm) koje su obojene bijelom bojom, što upućuje na mogući zaključak da su stubovi i grede izvedeni od profiliranih čeličnih profila.

U poprečnom smislu, u osovini odmaknutoj za cca 2,37 m od zapadnog zida sale, postavljena su dva stuba od livenog željeza (kružnog presjeka, $\square=12$ cm, visine cca 3,25 m), na međurazmaku od cca 5,50 m. Originalno, u ovoj osovini postojala su četiri ovakva stuba, koja su bila postavljena na međurazmacima od cca 1,78 m.

Sjeverno od kotlovnice je prostor sa zavojitim stepeništem (unutrašnjih gabaria cca 2,19 x 3,50 m), kojem se pristupa iz izložbene sale, preko tri stepenika: Stepenište je zavojito (dimenzije stepenika su 21 x 18 cm). U originalnom dispozicionom rješenju, sjeverno od glavnog ulaza, u zidu glavne fasade, postojao je ulaz za žene, kojim se direktno, preko zavojitog stepeništa, pristupalo galeriji Sinagoge (galerija je imala dimenzije cca 2,37 x 8,90 m). Iz stepenišnog prostora, superponirano vestibulu u prizemlju, vrata su vodila u prostoriju (dimenzija cca 4,13 x 2,95), koja je najvjerovatnije služila za potrebe izvođenja vjerske nastave, a sa galerije se pristupalo garderobi (cca 1,95 x 2,95 m), koja je bila superponirana kancelariji prizemlja.

Zidovi su rađeni od opeke i njihova debljina iznosi 65 cm. Svijetla visina prizemne etaže

iznosi cca 4,20 m, a spratne etaže: 3,17 m (kancelarija), odnosno 2,37 m (depo). Objekat Sinagoge je u cjelini omalterisan produžno-cementnim malterom. Sve dekoracije na fasadi su također bile izvedene u malteru. Jedino je vijenac kojim se ukrašava završetak krovne konstrukcije urađen od drveta. Visina objekta, do krovnog vijenca, iznosi cca 7,80 m, a mjereno do sljemena krova cca 9,95 m.

Krovna konstrukcija krova je dvovodna, krovni vezači - nosači su izvedeni u formi dvostruke uspravne vješaljke i postavljeni u poprečnom pravcu. U originalnim crtežima (poprečnom i podužnom presjeku) nije naznačeno⁽³⁶⁾, kakve su bile krovna i plafonska konstrukcija i njihova konstruktivna veza. Tehnički promišljajući, a imajući u vidu oblik konture podgleda i profilacije plafona Sinagoge u enterijeru, jedino smisljeno rješenje je bilo izvesti obješenu potkonstrukciju plafona sa remenatama i dasčanom oplatom kao nosiocem maltera.

Objekat Sinagoge u Zenici, koji stilski pripada periodu historicizma, odnosno eklektičkog izraza, je projektovan i izgrađen u pseudomaurskom slogu, odnosno u *mudejar* stilu⁽³⁷⁾.

Postoje različita tumačenja historičara umjetnosti i arhitekture o upotrebi eklektičke arhitekture, a posebno pseudomaurskog sloga u Bosni i Hercegovini. Objašnjenje te pojave sadržano je zapravo u slijedu i praćenju kretanja u evropskoj arhitekturi kraja 18. i 19. vijeka, koje karakterizira eklektizam, odnosno pojava neo i pseudo stilova.

"Čini se prihvatljivo mišljenje dr. Eleonore Künzl, koje navodi Vedrana Gotovac u svom radu o sinagogama u Bosni i Hercegovini, da porijeklo maurskog stila u jevrejskoj umjetnosti – posebno u arhitekturi – ne treba vezati za reminiscencije na „zlatno doba“ jevrejske prošlosti u Španiji. Od presudne važnosti je bilo jačanje duhovne, nacionalne i socijalne emancipacije Jevreja koji nastoje što aktivnije učestvovati u životu nejevrejske okoline... budući da sada Jevreji slobodno ističu svoje orijentalno porijeklo (a i okolina ih smatra orijentalnim neevropskim narodom), grade svoje bogomolje nerijetko monumentalne i bogato dekorisane u egipatskom, maurskom ili kojem drugom istočnom stilu."⁽³⁸⁾

Pseudomaurski slog na zeničkoj Sinagogi najuočljiviji je na reljefnim ornamentima fasada, prozorskim otvorima, formi lukova i alternaciji obojenih horizontalnih traka na fasadama.

Ulazna partija objekta, na glavnoj, **zapadnoj fasadi** objekta je naglašena rizalitom sa atikom. Na jednoj fotografiji⁽³⁹⁾ je zabilježeno da je atika imala polukružni završetak. Rizalit (širine 503 cm, visine cca 10,28 m) je izbačen cca 90 cm vani, u odnosu na ravan fasade. Atika završava profiliranim vijencem sa krunom koja ima nazupčane završetke. U središnjem dijelu krune su postavljene dvije bijele kamene ploče sa s Deset Božjih zapovijedi.

Ispod vijenca su stalaktitne dekoracije ispod kojih se nalazi natpis na hebrejskom jeziku. Jevrejska općina u Sarajevu je dostavila tumačenje prevoda hebrejskog natpisa postavljenog uatici na ulaznoj fasadi. Tumačenje napisu je dao rabin Eliezer Papo. Radi se o stihu 20 iz Psalma 118:

זֶה אֲשָׁר לַאֲדוֹנָי, צִדִּיקִים יָבֹאוּ בָּהּ
„Ovo su vrata Gospodnja, na koja ulaze pravednici“

Središte rizalita je naglašeno nišom sa ulaznim vratima iznad koje su suuperponirana dva prozora sa završetkom u vidu luka.

Raspored otvora na **sjevernoj i južnoj fasadi** objekta je potpuno simetričan i njihove dimenzije, kao i osovinski razmak između njih (1,60 m) je identičan. Tako je na sjevernoj fasadi postavljeno šest prozora na spratu sa završetkom u vidu zašiljenog luka i pet pravougaonih prozora u prizemlju. Na južnoj fasadi na spratu je postavljeno šest pravougaonih prozora sa završetkom u vidu luka i šest pravougaonih prozora u prizemlju. Dimenzije prozora su 90x1,85 m.

Ritam prozorskih osovina je gust, fasade su bez horizontalnih vijenaca, a prozori prizemlja i sprata su postavljeni u plitke niše i dekoracijama povezani u vertikalna polja.

Lijevo od ulaznih vrata u Sinagogu, u zoni prizemlja, postavljene su dvije ploče sa natpisima.

Na crnoj kamenoj ploči, dimenzija cca 65x50 cm, uklesan je tekst:

„U ZNAK TRAJNE USPOMENE NA
185 JEJREJA - ZENIČANA
POGINULIH U LOGORIMA SMRTI
I N°O B-i, OD 1941. - 1945.
GODINE OVU SPOMEN PLOČU
PODIŽU GRAĐANI GRADA ZENICE.
ZENICA 12. IV. 1967. GOD.“

Ispod kamene spomen ploče, postavljena je info-ploča, dimenzija cca 35x25 cm, sa slijedećim tekstom:

OD 1968. GOD. JE ZGRADA MUZEJA ZENICE

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Zavod za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta je Komisijom dostavio obavještenje (40) da je Sinagoga u Zenici (Muzej grada Zenice) bila evidentirana od strane Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH.

Odlukom o provođenju urbanističkog plana grada Zenice od 30.07.1985. godine, Sinagoga je uvrštena u spomenike graditeljskog naslijeđa (41).

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Upoređujući crteže osnova Sinagoge iz austrougarskog perioda (42), sa postojećim stanjem objekta, mogu se uočiti promjene u dispoziciji objekta, u izgledu enterijera, kao i mobilijarskoj opremi objekta, dok su najmanje promjene izvršene u eksterijeru objekta.

Dio tih izmjena je naveden, i kurzivom naznačen, u dijelu testa odluke „2. Opis spomenika“.

Treba istaći da je najviše promjena uočljivo u dijelu naosa Sinagoge. Prvobitno, prostor naosa je, po visini, bio jedinstven. Visina naosa, od poda do najviše tačke plafona je iznosila cca 7,00 m. U središnjoj osovini istočnog zida je bio galut unutar kojeg se nalazila plitka niša u kojoj se nalazila sveta škrinja (*aron hakodeš* (43)). Počev od 17. vijeka, iznad arona stoje dvije zavjetne ploče sa dekalogom i hebrejski natpis: „Znaj ispred koga stojiš“ (44). U središnjem dijelu naosa, nalazila se *bima* (45), uzdignuti podijum sa kojeg se čita Tora. Prema uputama iz starih jevrejskih pisanih izvora, bima je trebala biti postavljena u centru hrama, a u 19. vijeku, pod hrišćanskim utjecajem, bima (tj. *tiva*) se sve više primiče aronu, koji sve više dominira prostorom (46). Na tlocrtu prizemlja zeničke Sinagoge tiva je blago pomaknuta u pravcu arona.

Sjedišta za vjernike se, prema sefardskoj tradiciji, postavljaju oko tiva (što je bio slučaj kod zeničke Sinagoge, kod koje su sjedišta bila postavljena uz zapadni, sjeverni i južni zid naosa), dok se prema aškenaskoj tradiciji postavljaju u paralelnim redovima okrenutim prema aronu.

Na galeriji za žene, klupe su bile poredane u nizu okrenutom prema aronu, što je bilo uslovljeno samim položajem, kao i dubinom galerije. (47)

Na fotografijama glavne fasade ulazne fasade Sinagoge, snimljenim prije 1914. godine, iznad atike središnjeg rizalita, oslonjen na krov, bio je postavljen sat kružnog oblika, što je jedinstven slučaj za sinagoge u BiH.

5. Sadašnje stanje dobra

Preinake izvršene na objektu u 70-im godinama 20. vijeka, su proizašle iz promjena funkcije objekta. Pri tome, nije se sačuvala originalna dispozicija objekta, jer je očito želja za povećanjem korisne površine prostora prevagnula, što se očitovao i u unutrašnjem izgledu objekta. Zbog nedostatka detaljnije i čitljivije tehničke dokumentacije, kako one originalne iz austrougarskog perioda, tako i one vezane za kasnije intervencije na objektu, teško je procijeniti da li su ove promjene reverzibilnog karaktera ili nisu.

Objekat nije pretrpio neka velika oštećenja u toku ratnih dejstava (1992. - 1995.).

Prilikom intervencija na objektu iz 2010. godine, došlo je do odstupanja od originalnog kolorističkog tretmana fasada objekta, a tom prilikom je sendvič-panelima, sa završnom obradom rigips pločama, izvršeno zatvaranje prozorskih otvora u izložbenoj sali, što je, oboje, reverzibilnog karaktera.

U ostalom pogledu, objekat se nalazi u solidnom tehničkom stanju.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

- A. **Vremensko određenje** (dobra nastala od prahistorije do 1960. godine)
- B. **Historijska vrijednost** (veza građevine, cjeline ili područja sa historijskom ličnošću ili značajnim događajem u historiji)
- C. **Umjetnička i estetska vrijednost**
 - i. Kvalitet obrade,
 - ii. Kvalitet materijala,
 - iii. Proporcije,
 - iv. Vrijednost detalja,
 - v. Vrijednost konstrukcije.
- D. **Čitljivost** (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)
 - i. Materijalno svjedočanstvo o manje poznatim historijskim razdobljima,

- ii. Svjedočanstvo o historijskim mijenama.
- E. **Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju**
- F. **Simbolička vrijednost**
 - i. Ontološka vrijednost,
 - ii. Sakralna vrijednost,
 - iii. Tradicionalna vrijednost,
 - iv. Vezanost za rituale ili obrede,
 - v. Značaj za identitet skupine ljudi.
- G. **Ambijentalna vrijednost**
 - i. Značenje u strukturi i slici grada.
- H. **Izvornost**
 - i. Položaj i smještaj u prostoru,
 - ii. Duh i osjećanja,
 - iii. Drugi unutarnji i vanjski elementi.

Sastavni dio ove odluke su:

- Imovinsko-vlasnička dokumentacija
 - Kopija katastarskog plana za k.č. br. 793, k.o. Zenica II. Kopiju katastarskog plana je 28.03.2005. godine izdala Općinska uprava za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica.
 - Naknadno je dostavljena Kopija katastarskog plana za k.č. br. 793, k.o. Zenica II, koju je 22.01.2013. godine izdala Općinska uprava za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica.
 - Zemljišnoknjižni uložak br. 2386, za parcelu br. 3/221, k.o. SP Zenica, izdat od strane Zemljišnoknjižne kancelarije Općinskog suda u Zenici, od 22.01.2013. godine.
 - Uvjerenje o identifikaciji parcela br. 793, k.o. Zenica II (po novom premjeru) i parcele br. 3/221, k.o. Zenica (po novom premjeru), izdato od Općinske uprave za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica, pod brojem 12-30-2/63/13, od 22.01.2013. godine.
- Dokumentacija o prethodnoj zaštiti dobra
 - Dopis Zavoda za zaštitu spomenika pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta br. 07-40-4-5357-1/12 od 02.10.2012.
- Fotodokumentacija
 - Fotografije postojećeg stanja Historijski spomenik zgrada nekadašnje Sinagoge u Zenici, snimljene su 14. 01.2013. godine; fotografirao: arh. Emir Softić (fotografirano digitalnim fotoaparatom Canon EOS 1000D).
 - Kopije fotografija nekadašnjeg izgleda Sinagoge (godine fotografiranja: 1906., 1912., 1967. i 1970.).
- Tehnička dokumentacija
 - kopija crteža sadašnjeg stanja, Autor: dipl.ing.arh. Mirsada Arslani, (napomena: crteži su iz 2008):
 - Situacija,
 - Osnova prizemlja
 - Osnova sprata,
 - Osnova krova,
 - Osnova krova-krovne vode,
 - Podužni presjek,
 - Poprečni presjek,
 - Glavna-ulazna fasada,
 - Fasada prema trgu-bočna,
 - Bočna fasada,
 - Stražnja fasada.
 - kopija originalnih austrougarskih crteža, datiranih u Travniku maja 1904. godine:
 - Osnova temelja,
 - Osnova prizemlja,
 - Osnova galerije,
 - Podužni presjek,
 - Poprečni presjek,
 - Ulazna fasada.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja Historijskog spomenika – zgrada nekadašnje

Sinagoge u Zenici nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1957. Hrelja, Kemal. *Zenica i njena okolina*. Sarajevo: 1957.
1966. Levy, Moritz. *Sefardi u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Bosanska biblioteka, 1966. (knjiga napisana na njemačkom jeziku *Die Sephardim in Bosnien*, prvi put je objavljena 1911.)
1966. *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo: NP „Oslobođenje“, 1966.
1966. Konforti, Josef. „Jevreji u unutrašnjosti Bosne i Hercegovine“, *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo: NP „Oslobođenje“, 1966., 131-140.
1966. Stajić, Aleksandar i Papo Jakov. „Ubistva i drugi zločini izvršeni nad Jevrejima u Bosni i Hercegovini u toku neprijateljske okupacije“, *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo: NP „Oslobođenje“, 1966.
1967. „Svečano otvaranje muzejske zbirke grada Zenice u restauriranoj zgradi Sinagoge“, *Jevrejski pregled*, god. XVIII, br. 3-4. Beograd: mart – april, 1967.
1968. Bjeletović, Miloš. *Zenica i njena okolina : ekonomskogeografska studija* (Djela Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine; 31. Djela Odjeljenja društvenih nauka; 18). Sarajevo: 1968.
1987. Gotovac, Vedrana. *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe. Sarajevo: 1987.
1987. Pinto, Avram. *Jevreji Sarajeva i Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: 1987.
1995. Sućeska, Avdo. „Položaj Jevreja u Bosni i Hercegovini za vrijeme Osmanlija“, *Sefarad '92*: zbornik radova. Sarajevo: Institut za istoriju, 1995, 33-46.
1995. Zlatar, Behija. „Dolazak Jevreja u Sarajevu“, *Sefarad '92*: zbornik radova. Sarajevo: Institut za istoriju, 1995, 57-64.
1998. Jović, Vlastimir. *Zenica koje više nema: reporterske skice iz stare Zenice*. Zenica: Forum gradjana Zenice, 1998.
2004. Krzović, Ibrahim. *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2004.
2004. Čerešnješ, Ivan. *Jews of Bosnia and Herzegovina, A short overview*. Jerusalem: 2004.
2011. Husremović, Mia. *Sinagoga u Zenici, Intervencije u ambijentalnim cjelinama*, studentski rad. Sarajevo: Arhitektonski fakultet u Sarajevu, 2011/2012.

Dokumentacija dostavljena od strane Muzeja grada Zenice

Podaci iz korespondencije arhitekta Emira Softića (koji je pripremao prijedlog Odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom BiH) sa Ivanom Čerešnješom, arhitektom i nekadašnjim predsjednikom Jevrejske općine u Sarajevu (Jerusalem, Izrael)

- (1) Kopiju katastarskog plana je 28.03.2005. godine izdala Općinska uprava za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica. Naknadno je dostavljena Kopija katastarskog plana koju je 22.01.2013. godine izdala Općinska uprava za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica.
- (2) Kompleks solitera, spratnosti od prizemlje+4 do prizemlje + 17 etaža, kojem su Zeničani dali naziv „Kineski zid“, izgrađen je u periodu 1976.-1986. godine.
- (3) Kopiju katastarskog plana je, 22.02.1999. godine, izdala Općinska uprava za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica. Dostavljena od strane podnosioca peticije. Naknadno je dostavljena Kopija katastarskog plana koju je 22.01.2013. godine izdala Općinska uprava za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar nekretnina Općine Zenica.
- (4) *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo: NP „Oslobođenje“, 1966., 47.
- (5) Gazi Husrev-begova biblioteka (GHB), Sidžil br A. (Izvor: Zlatar, Behija, „Dolazak Jevreja u

- Sarajevu", *Sefarad '92: zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju, 1995, 57).
- (6) GHB, Sidžil br.2 (Izvor: Zlatar, Behija, „Dolazak Jevreja u Sarajevu“, *Sefarad '92: zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju, 1995, 57).
- (7) Sućeska, Avdo, „Položaj Jevreja u Bosni i Hercegovini za vrijeme Osmanlija“, *Sefarad '92: zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju, 1995, 33.
- (8) Ivan Čerešnješ, arhitekta i nekadašnji predsjednik Jevrejske općine u Sarajevu (op. E. Softić).
- (9) *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*, 1966., 138.
- (10) Josef Konforti, u svom radu spominje sudske serijatskih sudova, zabilješke „Pinkasa“ (blagajničkih zapisa Jevrejske općine u Sarajevu), te navode iz knjige *Die Sephardim in Bosnien* (1911.) sarajevskog nadrabina dr Moritz Levy-ja.
- (11) Konforti, Josef, „Jevreji u unutrašnjosti Bosne i Hercegovine“, *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo: NP „Oslobođenje“, 1966., 131-132.
- (12) Pinto, Avram, *Jevreji Sarajeva i Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1987., 165.
- (13) Hrelja, Kemal, *Zenica i njena okolina*, Sarajevo, 1957, tabela na str. 67.
- (14) Hrelja, Kemal, *Zenica i njena okolina*, Sarajevo, 1957, 62, 67 i 75.
- (15) Podaci o rastu jevrejske populacije u Zenici su preuzeti iz izvora: Hrelja, Kemal, *Zenica i njena okolina*, Sarajevo, 1957, tabela na str. 67. (op. E. Softić)
- (16) Upoređivanjem podataka iz dostupnih izvora, lako je zaključiti da kontradiktornosti i nelogičnosti u navodima o vremenu izgradnje Sinagoge postoje. (op. E. Softić)
- (17) Konforti, Josef, „Jevreji u unutrašnjosti Bosne i Hercegovine“, *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo: NP „Oslobođenje“, 1966., 138.
- (18) Hrelja, Kemal, *Zenica i njena okolina*, Sarajevo, 1957, 75.
- (19) 1928-50=1878 godina. Proizlazi da je ham Josef Levi obavljao dužnost zeničkog rabina još 1878. (op. E. Softić)
- (20) Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 47.
- (21) Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 11-12.
- (22) Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 48 (Autor se poziva na sljedeće izvore: „Statistika Jevrejstva Kraljevine SHS“, *Jevrejski almanah*, 1928/29; *Spomenica La Lire*, 19)
- (23) Podatak iz peticije Muzej grada Zenice je, od 11. juna 2012. godine, br. protokola 455/12, za proglašenje Sinagoge u Zenici nacionalnim spomenikom BiH.
- (24) Karta preuzeta iz studentskog rada (Husremović, Mia, *Sinagoga u Zenici, Intervencije u ambijentalnim cjelinama*, studentski rad, Sarajevo: Arhitektonski fakultet u Sarajevu, 2011/2012)
- (25) Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 12.
- (26) Sinagoga je mogla biti sagrađena nakon datacije objekta, dakle nakon maja 1904. godine. (op. E. Softić)
- (27) Citirano iz prethodnog teksta: „...vlasnici parnog mlina u blizini Željezare, Weresta, vlasnika livnice, zatim Vajsa, Montilja, vlasnika tvornice likera, Ozma, poduzetnika, Danona, Fincija, Levija (svi trgovci)...“ (op. E. Softić)
- (28) Treba imati u vidu statističke podatke o broju jevrejskog stanovništva u Zenici: 1885, 120 Jevreja; 1895, 176 Jevreja, 1910, 297 Jevreja. Dakle, do izgradnje Sinagoge iz 1904-1906/7, za smještaj vjernika je bio potreban objekat odgovarajuće veličine (op. E. Softić).
- (29) Čerešnješ, Ivan, *Jews of Bosnia and herzegovina, A short overview*, Jerusalem: 2004, 14.
- (30) Miloš (Stefan Filip Franc) Komadina, građevinski inženjer, rođen 4. septembra 1856., u Rastadt-u, a umro 1930. godine u Mostaru. Školovao se dvije godine na Politehniku u Cirihi i tri godine na Višoj tehničkoj školi u Beču. Radio od 1880. u Građevinskom odjeljenju Zemaljske vlade u Sarajevu, a 1884. prelazi u Mostar. Zatim radi u Travniku, Banja Luci i ponovo, od 1909. u Mostaru. Godine 1898. proglašen počasnim građaninom Mostara. Projektovao Lučki most, odnosno Carinski most u Mostaru, dao prijedlog rješenja trga Musala u Mostaru, projektovao Pravosuđnu palaču u Mostaru, Gimnaziju u Širokom Brijegu, Sinagogu u Zenici i druge objekte.
- (31) „Svečano otvaranje muzejske zbirke grada Zenice u restauriranoj zgradi Sinagoge“, *Jevrejski pregled*, god. XVIII, br. 3-4, Beograd: mart-april, 1967., 25.
- (32) *Spisak Jevreja iz Zenice poginulih u periodu 1941. do 1945. godine u raznim logorima*, Jevrejska općina Sarajevo
- (33) Stajić, Aleksandar i Papo Jakov, „Ubistva i drugi zločini izvršeni nad Jevrejima u Bosni i Hercegovini u toku neprijateljske okupacije“, *Spomenica 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*, 1966., 242.
- (34) „Svečano otvaranje muzejske zbirke grada Zenice u restauriranoj zgradi Sinagoge“, *Jevrejski pregled*, god. XVIII, br. 3-4, Beograd: mart-april, 1967., 25-26.
- (35) Jović, Vlastimir, „Priča o jevrejskom groblju“, *Zenica koje vise nema: reporterske skice iz stare Zenice*. Zenica: Forum građana Zenice, 1998., 72.
- (36) Naime, projektant u crtežima koji su dostupni i pobrojani u dijelu „Tehnička dokumentacija“, nije razrađivao krovne konstrukcije, plafonske konstrukcije i njihove međusobne veze i ti dijelovi u crtežu su „išrafrani“ i prikazani samo u linijama „konture“ (op. E. Softić).
- (37) Riječ je o perifernoj i prilično zakasneloj pojavi stila u izgradnji sinagoga, pojavi raširenoj u

centralnoj i zapadnoj Evropi već u 18. i 19. vijeku. (Gotovac, 1987., 28)

(38) Krzović, 2004., 155.

(39) Fotografija se nalazi u knjizi: Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 47 (op. E. Softić)

(40) Akt Zavoda za zaštitu spomenika pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta br. 07-40-4-5357-1/12 od 02.10.2012.

(41) Podaci iz peticije Muzeja grada Zenice Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika za proglašenje Sinagoge u Zenici nacionalnim spomenikom BiH (Akt od 11. juna 2012. godine, br. protokola 455/12).

(42) Preuzetih iz rada: Husremović, Mia, *Sinagoga u Zenici, Intervencije u ambijentalnim cjelinama*, studentski rad, Sarajevo: Arhitektonski fakultet u Sarajevu, 2011/2012.

(43) Sefardi su je nazivali i *lekhal*, a bosanski Sefardi i *ehal*, ili *leha*, ili *lahala*. (Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 13)

(44) Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 13.

(45) Bosanski Sefardi *bimu* su nazivali i *teva*, odnosno *tiva*. (Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 13)

(46) Gotovac, Vedrana, *Sinagoge u Bosni i Hercegovini*, katalog izložbe, Sarajevo: 1987., 13.

(47) (op. E. Softić)

ENGLISH

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika © 2003.

Razvoj i dizajn: